

”Konens Høj” ved Stubbe sø

Vilfred Friborg Hansen

”Konens Høj” ligger ved den nordvestlige ende af Stubbe sø. Det er en sandbanke, der tilbage i stenalderen har strakt sig som et næs ud i Stubbe sø, der dengang var en fjord med forbindelse til Kattegat og med betydeligt højere vandstand end i dag.

”Konens Høj” – et underligt navn! Forklaringen er, at et lokalt sagn fortæller, at her risikerer man at træffe ”den hvide kone”. En version af sagnet lyder sådan: ”En dejlig sommeraften følges nogle mennesker ad på landevejen Tirstrup – Ebeltoft, hvor vejen går forbi ”Konens Høj”. Ingen har tænkt på noget overnaturligt, før én i selskabet peger op over en poppelhæk ved vejen: Højt over poplerne står en hvid skikkelse, afgrænset så klart som klippet ud i pap. Alle så skikkelsen, før den trak sig tilbage...”

Da arkæologer fra Randers Museum i 1963 begyndte en udgravning af ”Konens Høj”, kom der flere lokale forbi og spurgte: ”Hvordan tør I dog grave her? Ved I ikke, at ”den hvide dame” holder til her på ”Konens Høj”?”

Arkæologerne dristede sig dog til at grave videre og blev heldigvis ikke undervejs forstyrret af ”den hvide kone”. Resultatet blev et helt afgørende fund af en grav i en såkaldt langhøj. Arkæologerne var dengang knap nok klar over fundets betydning, men efterhånden som der er blevet gjort flere tilsvarende fund, kan man endelig sætte graven i ”Konens Høj” ind i sin rette arkæologiske sammenhæng.

Graven indeholdt ganske få skeletdele, formodentlig af en kvinde. Den hvide kone? Kan det virkelig passe, at sagnet om den hvide kone stammer helt tilbage fra en tid, hvor man har vidst, at der lå en kvinde begravet på stedet? Det lyder jo helt usandsynligt, men hvordan opstår sådan et sagn så? Kvinden – hvis det er en kvinde - må være stedt til hvile her for 5500 – 6000 år siden!

Udgravningen: Det hele begyndte en forårsdag i 1960, hvor en amatørarkæolog under en udflugt blev slået af stedets særpræg og intuitivt begyndte at grave lidt i højen – og gravede lige ned i en stenalderboplads.

Fundet blev meddelt til Forhistorisk Museum i Aarhus, der foretog en prøvegravning i oktober 1962. Her fik man bekræftet den første antagelse og fandt også den stenbrolægning, der senere skulle vise sig at være bunden af graven i langhøjen.

Udgravningen blev i foråret 1963 overdraget til Kulturhistorisk Museum i Randers, der derefter under ledelse af museumsinspektør Bjørn Stürup gravede på stedet i tre perioder i 1963 – 1965. Et areal på 350 m² i og omkring bopladsområdet blev udgravet, og der blev fundet talrige lerkarskår og flintstykker. Det væsentligste fund var dog fundet af en grav i en langhøj fra den tidlige bondestenalder.

Udgravningen påkaldte sig en del opmærksomhed og affødte flere avisartikler i perioden 1963-65. Den var med til at fastslå langhøjen som den almindelige gravform i den tidlige bondestenalder og var dermed også et betydningsfuldt skridt på vejen mod en nyfortolkning af de to langhøje i det nærliggende Barkær, der indtil da var blevet opfattet som to langhuse i en landsby. Barkær ligger lige som Konens Høj som et næs ud i en sø, i dette tilfælde Korup sø, der i stenalderen var en fjord i det vidtforenede Kolindsund.

Beliggenheden: "Konens Høj" ligger på Nybrogårds jorder, og arkæologerne mødte stor velvilje og interesse fra gårdens ejer, gdr. Frederik Kaysen. Gårdejerens børn fulgte også udgravningerne med stor interesse, og en af dem, gdr. Hans Kaysen, har gården i dag og har hjulpet med materiale til denne artikel. Nybro og Nybrogaard ligger et par hundrede meter syd for "Konens Høj". I dag er højen bevokset, men på tiden for udgravningen var stedet helt bart.

Hvis man vil finde stedet i dag, skal man dreje mod vest fra Tirstrup – Ebeltoft vejen ad Troldkærvej, så ligger stedet i den lille skovtykning syd for vejen lige efter at man er drejet ind på den.

Langhøjen er den tidligste gravform i bondestenalderen, oftest fra 4000 – 3500 f. Kr, men der er også blevet anlagt enkelte langhøje efter 3500 f. Kr, hvor den normale gravform ellers er dysser og jættestuer. Der kendes i alt godt 40 langhøje i Danmark. Blandt de kendte er foruden Konens Høj også Barkær ved bredden af den nu udtørrede Korup sø. Konens Høj har givet navn til en af de fem typer langhøje, arkæologerne regner med i Danmark.

Udseende: Graven i Konens Høj måler 3,5 x 0,8 m. Der var en uregelmæssig række af randsten på de to langsider mod nord og syd. For enderne, mod øst og vest, var der 1 – 1,2 m dybe gruber med sten, der må have været fundament for to gavle. Fra gavl til gavl har der så ligget et tag af horisontale træbjælker. Arkæologerne er dog ikke helt sikre på tagkonstruktionen i langhøjene, da der ikke er fundet spor efter dem – tidligere var man tilbøjelig til at regne med en teltlignende tagkonstruktion. Det er almindeligt, at "de dødes huse" i oldtiden afspejler de levendes, så det taler for den mere huslignende konstruktion.

Udgravningen af Konens Høj i 1965, Helene Kaysen fra Nybrogaard ved udgravningen. Foto lånt af broderen Hans Kaysen, der er nuværende ejer af gården. Både forældrene og Hans' søskende Erik og Helene fulgte udgravningen i 1963-65 med stor interesse.

Graven ligger lige som højen selv i øst – vest retning. I bunden af den har der været en kalkstensbrolægning.

De to større langhøje ved Barkær ligger i samme retning, men hver med to grave, der også alle er orienteret øst-vest.

En egentlig høj har der nok ikke været tale om, men der har formodentlig været fyldt op med jord mellem randstenene. Ved andre langhøje har der været påfyldt jord i op til en meters højde.

Datering: Det bopladslag, højen er fundet i, indeholdt keramik, der normalt hører til tragtbægerkulturen i den tidligste del af bondestenalderen, ca. 4000 – 3800 f. Kr.

Bopladsen, som langhøjen har været opført på, har været i brug både før og efter langhøjens opførelse. Et af bopladsfundene er C14-dateret til helt ned til 2900 f. Kr. med en usikkerhedsmargin på omkring hundrede år, et andet til 3310 f. Kr. med samme usikkerhedsmargin.

Fund: Der er fundet ganske få knoglerester, men alligevel nok til at slå fast, at liget har ligget på højre side med ansigtet mod syd.

Erik Kaysen, der er født på Nybrogaard og bror til Hans, ved Konens Høj i dag, lysningen er det sted, hvor udgravningen fandt sted i 1963-65. Konens Høj er i dag fuldstændig bevokset, men lå i 1960'erne helt bar. Foto VFH sept. 2020.

Der blev fundet rav, en lille kobberplade på 6 x 2½ cm, en spiralfingerring af kobber og en dysseflaske, d. v. s. et højt slankt flaskeformet lerkar, der er karakteristisk for den tidlige bondestenalderes tragt bægerkultur (typen er specielt knyttet til dyssegrave, deraf navnet). Et af ravstykkerne kan tolkes som rester af et bæltelukke.

Gravfundene minder lige som resten af anlægget om Barkær. Blot er de to høje ved Barkær væsentligt større: 85 – 90 m lange.

Kobberpladen har været en del af et smykke, og det samme har ravfundet sikkert været, incl. det formodede bæltelukke. Når dertil lægges fingerringen, tør man vel næsten fastslå, at der er tale om **en kvindegrav**.

Baggrunden for langhøjene: De første bønder i Danmark antages at være indvandret fra lavlandsområderne syd for Østersøen, specielt har der været peget på **Kujawien** ved Weichselflodens vestlige bred. I disse områder har huse og grave lignet de danske langhøje.

Det er som nævnt et kendt træk i oldtidssamfund, at de døde huse har været en efterligning af de levendes.

De nye bønder bragte den såkaldte **tragt bægerkultur** med sig. Den er opkaldt efter de karakteristiske lerbægre med tragtformet hals, der ofte findes i deres grave. Der blev også fundet et tragt bæger i Konens Høj.

Et andet karakteristisk træk, de nye bønder bragte med sig, var **slebne flintøkser** – i modsætning til den foregående og endnu omgivende jægerkulturs råttilhuggede og uslebne økser.

For bønderne var øksen et vigtigt redskab, for den form for landbrug, de drev, var **svedjebrug**, hvor man fældede træer og brændte skov af for at dyrke jorden på stedet, indtil den er udpint, og et nyt område må ryddes og tages i brug og så fremdeles.

Landbruget betød, at bønderne blev betydeligt mere bofaste end jægerne havde været. Godt nok havde man på grund af svedjebruget ikke faste landsbyer, men man holdt sig trods alt inden for et nogenlunde fast område, som man kom til at føle sig knyttet til.

Dermed opstod følelsen af, at man var tilknyttet et bestemt område ikke blot her og nu, men generation efter generation. Hver bonde var et led i en lang slægtskæde, hvor man var afhængig af forfædrenes liv og virke. Man måtte derfor bevare mindet om forfædrene, f. eks. ved at bygge et stort og markant gravminde, der konkret kunne minde om slægtens samhørighed på tværs af døden, og samtidig markere, at området omkring gravminde var denne slægts hjemsted, hvor ingen andre havde noget at gøre.

Man havde også en forestilling om, at det var vigtigt at stå sig godt med de døde. Slægtens ret til jorden byggede jo på forfædrenes ret til den. Derfor gjaldt det om at sikre kontinuiteten fra generation til generation, og det mente man at kunne gøre ved at udføre omfattende og komplicerede ritualer. Oftringen af lerkar med indhold ved østgavlen af langhøjene synes at være et af de betydningsfulde ritualer.

Men til ritualerne hørte også, at efter opførelsen af langhøjene, gravlægningen og udførelsen af ritualerne – måske over en årelang periode – blev langhøjenes tømmerkonstruktioner brændt af og derefter forsejlet ved tildækning med sten og jord.

Konens Høj i dag: efter behørig registrering og fotografering blev Konens Høj dækket til igen, så i dag ses intet i landskabet.

Troldkærvej drejer fra mod Ulstrup til højre i billedet, der er taget fra nord mod syd. I den lille skovtykning umiddelbart syd for vejen ligger Konens Høj, d. v. s. bag vejen på billedet. Bag beplantningen bagerst til venstre i billedet, nær midten, skimtes Nybrogaard. Foto VFH 2020.

Kilder: www.kulturarv.dk

Jensen, Jørgen: Danmarks Oldtid I, Stenalderen, Gyldendal 2001.

Stürup, Bjørn: En ny jordgrav fra tidlig-neolitisk tid. I KUML 1965

Skrevet af Vilfred Friborg Hansen september 2020.